

Međunarodni ekonomski odnosi

Izvorni znanstveni rad
UKD 339.54(430.1)+339.9(-77)

Direktne investicije zapadnonjemačke privrede i zemlje u razvoju

Luka Brkić

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Međunarodno kretanje kapitala predstavlja jednu od bitnih poluga međusobnog povezivanja nacionalnih privreda. Autor je na primjeru direktnih investicija zapadnonjemačke privrede želio ukazati na neke nove elemente koji, pored onih klasičnih, mogu značiti pokušaj suvremenijeg pogleda na problematiku izvoza kapitala. Ne pretendirajući da obuhvati sve razloge izvoza kapitala u suvremenim uvjetima, autor analizira samo neke od njih: (1) niže troškove proizvodnje, (2) proširivanje tržišta, (3) potpunije iskorištavanje industrijskih kapaciteta, (4) veći porast proizvodnje i prometa, (5) više profitne stope.

Uvažavajući spoznaju da izvoz kapitala u prvom redu zavisi od uvjeta proširene reprodukcije i na toj osnovi pribavljanja viška vrijednosti, autor je pokušao da ukaže i na druge faktore koji danas, pored pribavljanja viška vrijednosti, djeluju na izvoz kapitala, a proizašli su, u prvom redu, iz strukturnih promjena u svjetskoj privredi pod utjecajem suvremene znanstveno-tehnološke revolucije.

Pod izvozom kapitala razumijevamo međunarodno strujanje, ispreplitanje kapitala koje ima cilj da zemlji izvoznici donese u bilo kojem obliku višak vrijednosti, odnosno da se dio viška rada prelije iz zemlje uvoznice u zemlju izvoznicu. Premda je ovo osnovni motiv izvoza kapitala, on više nije jedini, pa čak, mogli bismo reći ni glavni i odlučujući. On je još samo jedan od glavnih pokretača. Dva su osnovna oblika izvoza kapitala, i to:

a) izvoz kamatonosnog kapitala, dakle izvoz kapitala da bi se ostvarile kamate kao dio viška vrijednosti;

b) izvoz proizvodnog kapitala (investicijski kapital), da bi se putem organiziranja kapitala kao proizvodnog ostvario višak vrijednosti, koji u pravilu pripada zemlji izvoznici.

I jedan i drugi oblik izvoza kapitala imaju za cilj pribavljanje viška vrijednosti u inozemstvu, koji treba biti stavljen na raspolaganje zemlji izvoznici (repatrijacija profita). Kao oblici izvoza kapitala pojavljuju se tzv. direktne investicije i portofolio investicije. U zadnjim godinama prevladavaju direktne investicije. Direktne investicije se obično definiraju kao takva ulaganja u inozemstvu u kojima zemlja izvoznik kapitala ima minimalno 25% akcija s pravom glasa (ako su u pitanju akcionarska društva) ili odgovarajući udio u imovini (ako su u pitanju privatna poduzeća). Prema nosiocima kapitala dijelimo ga na privatni i državni (javni) kapital. Na privatni kapital otpada danas oko 80% ukupnog kapitala, dok na državni (javni) kapital otpada oko 20%. Kako je

nacionalnih privreda uopće, želimo da u ovoj problematici direktnih investicija na primjeru njemačke privrede dademo nekoliko primjera na kojima bi se moglo zasnivati daljnje istraživanje ove izuzetno važne pojave suvremenog svijeta.

Savezna Republika Njemačka je kapitalistička zemlja, i kao takva mora voditi računa o svojim privatnim poduzećima. U skladu s tim, ona potpomaže ekspanziju privatnih poduzeća na svjetskom tržištu. U okviru takve orijentacije razumljive su i akcije na polju direktnih investicija u zemljama u razvoju, jer se time stvaraju mogućnosti:

- a) otvaranja novih tržišta i zadržavanje već postojećih;
- b) osiguravanje sirovinске baze;
- c) omogućavanje iskorištavanja nižeg nivoa najamnine, a time i povećavanja vlastite konkurentске sposobnosti na tržištu te povećavanje profita;
- d) lakše nadilaženje kriznih situacija u samim visoko razvijenim industrijskim zemljama.

SR Njemačka se tek pedesetih godina pojavila kao izvoznik kapitala. Razlozi relativno kasnog pojavljivanja su višestruki:

- zapljena njemačkog kapitala u II svjetskom ratu,
- zabrana izvoza kapitala do 1952. godine,
- potreba za investiranjem u domaćoj privredi,
- nedovoljno poznavanje tržišta u zemljama u razvoju.

Sve do privredne krize 1967. godine inozemne direktne investicije veće su od direktnih investicija SR Njemačke u inozemstvu. Naime, inozemne direktne investicije 1966. godine iznose oko 2,8 milijardi njemačkih maraka, dok su domaće investicije u inozemstvu oko 1,8 milijardi njemačkih maraka.

Do 1970. godine odnos se promijenio i izgledao je kako slijedi: domaće investicije u inozemstvu iznose oko 3,5 milijarde DM, dok su inozemne direktne investicije u zemlji oko 2,6 milijardi DM. Već 1973. godine su ponovno veće inozemne direktne investicije, koje su iznosile 6,9 milijardi DM u odnosu na domaće investicije u inozemstvu koje su iznosile oko 5,6 milijardi DM. Razloge tome treba tražiti u činjenici da je početkom 70-ih godina došlo do novog konjunktornog vala (i što su u krizi monetarnog sistema mnoge direktne investicije stranaca bile angažirane radi "igranja" na burzi, postizanja većih kamata, premda ovakvi motivi igraju znatno veću ulogu kod kapitala uloženog na kraći rok. Tek u krizi 70-ih godina porasle su enormno njemačke direktne investicije u inozemstvu (12 milijardi DM) i 1976. godine prvi put nakon 1945. godine premašile inozemne direktne investicije, što je ujedno i znak većih akumulativnih sposobnosti kapitala u zemlji kao i tendencije da se odgovarajućim investicijama u inozemstvu konsolidira izvoz njemačke robe na svjetskom tržištu.¹ Raspored njemačkih direktnih investicija po regionima u svijetu 1974. godine izlazio je ovako: Latinska Amerika 42,2%, Evropa, 28,3%, Afrika 18,7%, Azija 10,8%.

Ovome treba dodati da na Brazil, Španjolsku i Argentinu otpada oko 50% svih privatnih investicija angažiranih u zemljama u razvoju, dok ostatak otpada na oko 140 drugih zemalja u razvoju. U okviru Latinske Amerike najveći dio otpada na Brazil, a u okviru Brazila najveći dio na region Sao Paula, gdje je angažirano oko 400 njemačkih poduzeća. Više od polovice njemačkog kapitala u Brazilu drži samo 11 poduzeća: Daimler-Benz, Krupp, Volkswagenwerk, Hoechst, Bayer, BASF, Siemens, Bosch, Hoesch, Mannesmann und Klöckner-Humboldt-Deutsch.²

Sektoralna podjela njemačkih direktnih investicija u zemljama u razvoju 1972. godine bila je ovakva:

Sektor	Sve zemlje		Zemlje u razvoju	
	Mil. DM	%	Mil. DM	%
Poljoprivreda	223,0	0,7	38,0	0,4
Industrija	24.979,2	77,5	6.467,7	67,0
Od toga				
- naftno-prerađivačka	1.436,3		626,1	
- kemijska industrija	6.202,5		1.607,6	
- elektrotehnička	3.497,7		842,1	
- auto-industrija	2.303,2		914,2	
- industrija strojeva	2.353,9		550,2	
- industrija željeza i žel.	2.776,4		440,8	
- Uslužne djelatnosti	6.529,3	20,2	3.078,2	31,9
Od toga:				
- trgovina	494,7		195,1	
- saobraćaj	580,1		251,9	
- banke i osiguranja	2.650,6		728,9	
Ostalo	503,5	1,6	68,2	0,7
Ukupno	32.235,0	100	9.652,1	100

Izvor: Bundesanzeiger br. 78 od 25. 4. 1974.

Iz ove tabele vidimo da tri četvrtine svih njemačkih inozemnih investicija u zemljama u razvoju otpada na prerađivačku industriju. Iz svega ovoga slijedi da se njemački kapital u zemljama u razvoju koncentrirao regionalno na više industrijski razvijenih zemalja i sektoralno na grane kao što su kemijska industrija, industrija automobila, elektrotehnička i industrija strojeva.

Razlozi (Pokretači) izvoza kapitala

Ne pretendirajući na to da nabrojimo sve razloge zbog kojih dolazi do izvoza kapitala u suvremenim uvjetima, nastojat ćemo da dademo posve kratku analizu nekih od njih:

1) Poseban pokretač za plasiranje stranog kapitala jesu niži troškovi proizvodnje, posebno niže radničke nadnice.

U objašnjenju ovog razloga koncentrirat ćemo se na one industrijske grane gdje je kapitalna intenzivnost i produktivnost rada ispod industrijskog prosjeka. Za rješenje ovoga problema postoje dvije načelne mogućnosti:

a) smanjiti troškove najamnine racionalizacijom, tj. u okviru postojećih uvjeta povećati kapitalnu intenzivnost;

b) selenjem kapitala u industrijske grane gdje je, znatno niži opći nivo najamnine.

Dakle, na osnovi različitosti radnih procesa razlikujemo dva "tipa" odjeljaka: "odjeljak" s visokim udjelom troškova najamnine i istovremeno visokim udjelom visokokvalificirane radne snage te "odjeljak" s visokim udjelom troškova najamnine i velikim brojem samo neznatno kvalificirane radne snage. Upravo u ovom "odjeljku" - koji ulazi tekstilna industrija, optička, elektrotehnička, industrija kože - važnu ulogu imaju zemlje sa znatno nižim općim nivoom najamnine (Niedriglohnländer).

Razlog treba tražiti u spoznaji da rentabilnost uloženeog kapitala ne zadovoljava zbog

U uvjetima isprepletenosti i međuzavisnosti svjetskog tržišta uočavamo dvije strategije u rješavanju naznačenog problema:

- Intervencija države u zaštiti domaće proizvodnje od inozemne konkurencije. Naime, u onom trenutku kada se zapadnonjemački kapital ne može održati na svjetskom tržištu, jer je u cijeni koštanja njegovih proizvoda visok udio troškova najamnine - naravno, u radno intenzivnoj proizvodnji - intervenira država raznim metodama, kao npr. trgovinskim ograničenjima, zaštitnim carinama, različitim oblicima subvencija, kako bi održala konkurentsku sposobnost domaće privrede, ako već ne na svjetskom tržištu, a ono bar na domaćem. Tako, npr., efektivno zaštitne carine za proizvode tekstilne industrije iznose oko 20%, a za proizvode industrije obojenih metala 25%. No, ovakva zaštita domaće privrede, odnosno smanjenje uvoza, ne može a da ne utječe negativno na izvoznu sposobnost njemačke privrede, smanjenjem platežne moći drugih zemalja. To je jedan od razloga da druga strategija dobiva na značenju. - Proizvodnja robe u zemljama s nižim općim nivoom najamnine (Niedriglohnländer). Obje ove navedene strategije impliciraju, na duži rok prestrukturiranje u pojedinim granama privrede. Radno intenzivna proizvodnja gubi značenje na domaćem tržištu, dok kapitalno intenzivna proizvodnja ostaje u visokorazvijenim kapitalističkim državama.

Ako promatramo odnos kapitalne intenzivnosti i troškova najamnine po jedinici proizvoda, uočiti ćemo visok stupanj negativne korelacije, tj. da visokoj kapitalnoj intenzivnosti odgovara relativno nizak udio najamnine u ukupnom netto proizvodu i obrnuto. Za to postoje najmanje dva razloga:

- a) kapitalno intenzivnoj proizvodnji veća je i produktivnost rada,
- b) u kapitalno intenzivnoj proizvodnji treba znatno više kapitala nego radnika.

Valja napomenuti da pri poređenju različitih grana industrije ne možemo zaključiti da općenito vrijedi relacija veća kapitalna intenzivnost - veća i produktivnost rada, jer kapitalna intenzivnost varira iz tehničkih razloga. U onom trenutku kada otpočne proces prestrukturiranja pojedinih industrijskih grana, a zbog gore navedenih razloga, prije svih će biti pogođene one industrijske grane gdje je relativno visok udio najamnine povezan s relativno nižom kapitalnom intenzivnošću. Optička industrija SR Njemačke je ilustrativan primjer ovakve tendencije, jer analize pokazuju da su preseljeni samo oni dijelovi proizvodnih procesa koji su radno intenzivni, dok su kapitalno intenzivni proizvodni procesi ostali locirani u SR Njemačkoj. Proračuni Instituta za svjetsku trgovinu u Kijevu upozoravaju da će zbog ovakvog "seljenja" kapitala, a time i promjena u međunarodnoj podjeli rada, samo u SR Njemačkoj do 1986. godine ostati bez posla oko 400.000 radnika.³

2. Jedan od faktora koji sve više dolazi do izražaja kao pokretač izvoza kapitala je proširivanje tržišta. Problem tržišta dolazi osobito do izražaja u uvjetima protekcionističke i autarhične politike pojedinih zemalja, a posebno u uvjetima integracijskih grupacija. Logika suvremene ekonomike upućuje na to da je bolje ostati na jednom tržištu i uz nisku profitnu stopu nego biti eliminiran s toga tržišta. Tako se može slobodno reći da nastaje metamorfoza motiva koji potiču ulaganje kapitala. Prema anketi HWWA-Instituta za privredna istraživanja u Hamburgu iz 1982. godine, 42,8% rukovodilaca poduzeća u SR Njemačkoj izjavilo je da je osnovni razlog izvoza kapitala traženje novih tržišta, a samo 21,1% radi ostvarivanja veće profitne stope.⁴

3 Altvater-Hoffmann-Semmler, *nav. dj.*, str. 130

4 Slični rezultati po motivima ulaganja njemačkih poduzeća u inozemstvu proizlaze i iz istraživanja

Ono što je posebno značajno je pojava da izvoz kapitala služi i za osvajanje vlastitog nacionalnog tržišta. Prema tome, borba za tržište, za plasman, kako u zemljama uvoznicama kapitala tako i u trećim zemljama i u samoj zemlji izvoznici, opredjeljuje poduzeća za izvoz kapitala u područja gdje se može raditi pod povoljnijim uvjetima, kako bi se osposobila za konkurentsku borbu na tržištu.

3) Potpunije iskorištavanje industrijskih kapaciteta također je jedan od razloga izvoza kapitala.

4) U vezi s povećanim mogućnostima za korištenje kapaciteta redovno dolazi i veći porast proizvodnje i prometa.

5) U vezi s tim razlozima dolazi i onaj koji je u stvari njihov rezultat, a to je viša profitna stopa. Međutim, dok je veličina profitne stope nekada bila glavni razlog (pokretač) izvoza kapitala, sa svega nekoliko izuzetaka, danas ona nije jedini, a ni glavni pokretač. Premda visina profitne stope ostaje jedan od osnovnih pokretača izvoza kapitala, ipak treba imati u vidu i ostale činioce koji isto tako značajno utječu na izvoz privatnog kapitala.

Kao što smo već rekli, SR Njemačka, kao zemlja s kapitalističkom privredom baziranom na privatnom vlasništvu, mora voditi računa o interesima svojih privatnih poduzeća. Ona može, istina, u okviru jedne politike razvoja, podržavati i takve investicije koje mogu imati pozitivne efekte i za zemlje u razvoju (npr. radno intenzivnija proizvodnja, poboljšanje snabdijevanja domaćeg stanovništva itd.), ali, ipak, ona će podržati samo one investicije koje proizlaze iz vlastitih privredno-političkih interesa, bez obzira na to koliko donose štete ili koristi zemljama u razvoju, u koje se kapital investira. Savezna vlada će staviti svoje privredne interese u prvi plan utoliko prije, ukoliko je jača privredna kriza koja je na to prisiljava.⁵

Naravno, pored stabilizacije vlastitog privrednog razvoja u zemlji, privatne investicije mogu služiti i određenim unutrašnjim i vanjsko-političkim ciljevima. Privatnim investicijama u zemljama u razvoju širi se i sistem privrede bazirane na privatnom vlasništvu, a samim time stvaraju se i mogućnosti da se privrednom moći i političkim pritiscima, a putem direktnih investicija, utječe i na političke odluke zemalja u razvoju. Na ovom mjestu ukazat ćemo na još neke važne elemente negativnog djelovanja u području direktnih investicija. Tako, npr., tvrdnju zemalja izvoznica kapitala da direktne investicije inozemnih poduzeća povećavaju industrijsku proizvodnju u zemljama u razvoju i time poboljšavaju opskrbljenost i sanbdjevenost domaćeg stanovništva potrebnim proizvodima moramo podržati kritici. Naime, ekonomska moć inozemnih poduzeća u zemljama u razvoju dovodi do toga da se narušava i razara konkurentska sposobnost domaćih poduzeća, ili pak ona naprosto bivaju otkupljena. Tako je, npr., BASF 1968. i 1969. godine otkupio pet brazilskih poduzeća⁶; ili drugi primjer: od 4777 poduzeća u regionu Sao Paulo 1972. godine otkupljeno ih je 778 po zanemarivo niskim cijenama.⁷

Prema tome, bez obzira na to da li su domaća poduzeća otkupljena ili pak nedovoljno konkurentna, ukupni proizvodni kapaciteti zemalja u razvoju se ne povećavaju. Sve ovo vodi općoj stagnaciji industrijskog razvoja zemalja u razvoju. Drugi dio ove tvrdnje dovodimo također pod znak pitanja. Naime, pitanje o strukturi proizvodnje, a time i o

5 Više o odnosu povezanosti privrednih kriza inozemnih direktnih investicija i nezaposledosti u SR Njemačkoj, vidi u G. Breifeinstein, "Fürth 'Internationale Arbeitsteilung' zu strukturelle Arbeitslosigkeit", u Blätter des IZZ3W br. 52, ožujak 76, str. 18

6 Informationszentrum Dritte Welt, Freiburg 1971, Konzerne der BRD in Brasilien, str. 5.

7 Brasilijska informaciona fronta 4/74 cit. po D. Kerschull, K. Eashender, Ahmad Naini.

opskrbljenosti stanovništva potrebnim artiklima, povlači pitanje: što se proizvodi u zemljama u razvoju? Ponovno na primjeru Brazila vidimo da je riječ o takvoj vrsti proizvoda čijom se prodajom ostvaruje dobit. Tako VW do Brazil proizvodi sportske automobile, AEG - Telefunken kolor televizore.⁸ Upravo iz ovog primjera vidimo da je riječ o proizvodima dostupnim samo višim slojevima stanovništva zemalja u razvoju, koje nikako ne predstavljaju većinu tog stanovništva.

Druga tvrdnja odnosi se na isticanje pozitivnih efekata inozemnih poduzeća u smanjenju broja nezaposlenih, otvaranjem novih radnih mjesta. S jedne strane moramo odmah naglasiti da upravo zbog veće konkurentne sposobnosti inozemnih poduzeća u odnosu na domaća velik broj domaćih poduzeća propada, a time velik broj radnika ostaje bez posla. S druge strane, privreda zasnovana na privatnom vlasništvu, a vođena logikom profita, jest privreda "moderne" kapitalno intenzivne tehnologije. Ona se primjenjuje upravo zbog toga što utječe 1) na smanjenje troškova proizvodnje i 2) jer multinacionalne kompanije u visoko razvijenim zemljama ulažu velika sredstva u istraživanje i modernizaciju proizvodnje. Latinska Amerika ponovno nam služi kao ilustracija. Udio industrijske proizvodnje u ukupnom proizvodu 1925. godine iznosio je 11%, 1950. godine 19%, 1960. godine 22%, 1967. godine 23% i on neprestano dalje raste, tj. od 1925. do 1967. godine udvostručio se. U istom tom razdoblju broj zaposlenih u industriji ostao je nepromijenjen, naime 14%.⁹ Sve ovo ukazuje na činjenicu da se na ovakav način ne pridonosi rješavanju problema nezaposlenosti u zemljama u razvoju.

I na kraju, osvrnimo se još jednom na tvrdnju o političkoj neutralnosti inozemnih poduzeća, odnosno multinacionalnih kompanija u zemljama u razvoju. Multinacionalne kompanije žele ostvariti dobit i u skladu s tim svojim osnovnim ciljem one su prisiljene da surađuju s vladama tih zemalja. Za postizanje svojih vlastitih ciljeva nužno im se nameće potreba održanja i očuvanja za to odgovarajućih društveno-političkih uvjeta, a to se u pravilu postiže novcem i prisilom. Tome treba dodati da su multinacionalne kompanije u pravilu konzervativne i reakcionarne političke snage. Dovoljno je samo prisjetiti se slučaja Chilea i svrgavanja legitimne vlade predsjednika Allendea, u kojem je sudjelovala američka multinacionalna kompanija ITT u sprezi s obavještajnom službom CIA.

Instrumenti za unapređenje direktnih investicija

Osvrnut ćemo se samo ukratko na osnovne grupe mjera za unapređenje direktnih investicija:

1) Mjere za bolje poznavanje tržišta

Ove mjere nalaze se u nadležnosti Saveznog zavoda za vanjskotrgovinske informacije (BfA) i trgovinske komore. Ove se mjere prije svega odnose na proučavanje tržišta zemalja u razvoju i, shodno tome, davanja svih potrebnih i nužnih informacija o mogućnostima i uvjetima ulaganja kapitala u pojedinim zemljama u razvoju. U tu grupu idu službena predstavništva u zemljama u razvoju. Kao primjer navodimo stanje potkraj 1969. godine kada je bilo 166 privrednih referenata, po 3 atašea za razvoj u 73 ambasade, 21 u generalnim konzulatima itd.¹⁰

2) Mjere za smanjenje rizičnosti investiranja

⁸ Isto kao pod br. 7.

⁹ D. Kebschull, K. Fasbender-A. Naini, *nav. di.* str. 283

Da bi se smanjili rizici u slučaju mijenjanja političkog kursa u pojedinim zemljama, čime bi se doveli u opasnost njemački interesi, savezna vlada daje garancije u obliku povoljnih kredita za saniranje eventualnih gubitaka. To se odnosi na slučajeve kao što su: nacionalizacija, ratovi, revolucionarne promjene sistema, moratorij itd. Drugi oblik su takozvani bilateralni ugovori o unapređenju i poboljšanju uvjeta kreditiranja, koje zaključuje vlada SR Njemačke s vladom dotične zemlje, pri čemu se ustanovljavaju dodatne garancije za investirani kapital. Takvi su ugovori do početka 1978. godine zaključeni sa 41 zemljom u razvoju.¹¹

3) Mjere za olakšice pri financiranju

Pod ovom grupom instrumenata razumijevamo prije svega kreditiranje kako samih njemačkih tako i međunarodnih banaka. U Njemačkoj je to prije svega DEG (Deutsche Entwicklungsgesellschaft). On predstavlja jedan od najznačajnijih instrumenata savezne vlade za unapređenje privatnih direktnih investicija u zemljama u razvoju. Ukupni kapital kojim je DEG raspolagao od 1962. godine neprestano se povećava. Tako je 1973. iznosio 74 milijuna DM, 1976. 600 milijuna DM, 1979. god. 860 milijuna DM. Samo kao usporedba navodimo primjere da je 1976. godine ukupni kapital DEG-a bio veći od ukupnog kapitala KRUPP-a, najveće njemačke kompanije u grupaciji GmbH (Društvo sa ograničenim jamstvom), kojoj pripada i DEG.¹² Uz osnovni zadatak DEG-a kao institucije za investiranje i financiranje njemačkih poduzeća u zemljama u razvoju, DEG vrši i zadatke planiranja, savjetodavaca, te pružanje političke podrške njemačkim poduzećima u inozemstvu. DEG proučava mogućnosti investiranja u različitim zemljama, sudjeluje u planiranju investiranja, posreduje između njemačkih i inozemnih poduzeća te, naposljetku, sudjeluje i s vlastitim kapitalom u ostvarivanju projekata. Tako je 1973. godine sudjelovao u financiranju 108 poduzeća u 42 zemlje i na 145 projekata.¹³ Već 1975. godine bio je DEG druga institucija po veličini u svijetu za financiranja takve vrste.¹⁴

4) Mjere na području poreske politike

U okviru ove grupe instrumenata spominjemo zakon o oporezivanju za njemačka poduzeća u inozemstvu (ELStG) iz 1978. godine, kojega se osnovni smisao sastoji u tome da se u poreske olakšice matičnog poduzeća u zemlji uračunavaju ukupni troškovi nabave i proizvodnje, i to 100% ako je kapital investiran u najslabije razvijene zemlje u razvoju - koje čine zasebnu grupu od 27 zemalja - odnosno 40% tih istih troškova kad je riječ o drugim zemljama u razvoju. U ovu grupu pripada i Jugoslavija. U okviru ove grupe mjera spominjemo i instrumente vezane za problem dvostrukog oporezivanja. Olakšica se sastoji u tome da se porez plaćen u inozemstvu računa u porezni dug u zemlji. Kod investiranja u zemlji u razvoju, nezavisno o visini stvarno plaćenog poreza u zemlji, računa se kao da je porez plaćen po najvišoj stopi oporezivanja. Spominjemo još AIG - zakon o investicijama u inozemstvu iz 1969. godine, koji predviđa takve olakšice da se u slučaju poslovanja njemačkih poduzeća u inozemstvu s gubitkom, matičnom poduzeću u zemlji taj gubitak uračunava u poresku olakšicu.

5) ERP - kredite spominjemo ovdje tek toliko da ih naznačimo, jer oni danas nemaju više tako veliko značenje kakvo su ga imali u samim počecima. Naime, riječ je o preostalim sredstvima iz Marshallovog plana uz kamatu od 7%, s rokom otplate od 10 godina i oslobođanjem od plaćanja u prve dvije godine.

11 H. Goltz i drugi, Köln, str. 199.

12 "Westdeutsche Allgemeine Zeitung" od 8. 4. 1976. i Godišnji izvještaj o poslovanju DEG-a.

13 DEG - Izvještaj o poslovanju iz 1973. god.

Pored svih ovih mjera treba istaći da SR Njemačka u usporedbi s drugim industrijski razvijenim zemljama (Velika Britanija i SAD) još uvijek gubi trku na području direktnih investicija. Samo kao primjer: njemačke direktne investicije su godine 1975. iznosile 12 milijardi DM, a investicije SAD i Velike Britanije 73,7 odnosno 15,1 milijardu DM, i to još 1973. godine.¹⁵

ZAKLJUČAK

Kao što smo već istakli, ovdje je namjera da se dade određena skica i okvir pojavi izvoza kapitala na suvremenoj etapi razvoja svjetskih proizvodnih snaga na primjeru njemačke privrede. Moramo konstatirati da kapitalizam rješava na proturječan način međunarodno strujanje kapitala. To se očituje prije svega u tome što opada izvoz kapitala u nerazvijene zemlje. Dok je nekad plasman u nerazvijenim zemljama bio osnovni, danas ova područja sve više gube značenje kao uvoznici kapitala. Tako su, npr., 1961. godine direktne investicije SR Njemačke u razvijene zemlje iznosile 66,8% a 1973. godine 70,1%, dok je u tom istom periodu visina investicija u zemljama u razvoju iznosila 33,2%, odnosno 29,9%.¹⁶ Ako bismo htjeli tražiti uzroke pojavi izvoza kapitala u razvijene zemlje, našli bismo najmanje dvije grupe faktora: političke (sigurnost plasiranja) i ekonomske, jer općenito je poznato da su se mogućnosti za plasiranje stranog kapitala u nerazvijene zemlje pogoršale, kako zbog političkih razloga tako i zbog ekonomskih. Strani kapital pokazuje veći interes za fiksne investicije. Na taj način on vrši utjecaj na buduće promjene strukture u privredama zemalja uvoznika. Jedna od narednih karakteristika proturječnosti rješavanja međunarodnog strujanja kapitala jest koncentracija kapitala na mali broj industrijskih poduzeća, kao i neravnomjernost njegovog razvitka, što se čak i u razvijenim zemljama očituje u neravnomjernom rasporedu kapitala po zemljama. Tako, npr., ako promatramo američki kapital u Evropi vidimo da postoje razlike i u postotku investicija u pojedinoj zemlji, kao i u postotku američkog kapitala plasiranog u Evropi. Tako je npr. 1970. godine u SR Njemačkoj bilo investirano oko 21 milijarda DM stranoga kapitala. Najveći dio tog stranog kapitala je upravo američki.¹⁷

Namjera čitavog ovog rada jest želja da se pruže neki novi elementi, koji pored onih klasičnih (koje su dali Lenjin i Hilferding) mogu činiti napor za pokušaj suvremenoga pogleda na ovu značajnu problematiku izvoza kapitala. Nedvosmisleno je da izvoz kapitala u prvom redu zavisi od uvjeta proširene reprodukcije, jer pitanje izvoza kapitala svodi se na pitanje stalnog proširenja proizvodnje i na toj osnovi pribavljanje viška vrijednosti. Naš je pokušaj bio u tome da uočimo i neke druge faktore koji danas, pored pribavljanja viška vrijednosti, djeluju na izvoz kapitala. Ti su faktori, kao što smo vidjeli, u prvom redu proizašli iz strukturnih promjena u svjetskoj privredi, koji nastaju pod utjecajem suvremene znanstveno-tehnološke revolucije. Naravno, sa stajališta kapitalista, osnovni motiv proizvodnje jest pribavljanje viška vrijednosti, ali je tu danas znatno više riječ o borbi za postojeću profitnu stopu (zbog tržišta i drugih faktora) nego o borbi za neku višu profitnu stopu koja bi postojala u nekoj drugoj zemlji. To je i osnova onoga što smo htjeli istaći i što se danas očituje kao tendencija, što, naravno, uključuje i činjenicu da se ova pojava ne očituje svugdje dokraja.

15 Isto kao pod 9, str. 224.

16 Po navodima Saveznog ministarstva za privredu u *Bundeseinzeiger* od 1974.

Luka Brkić

*DIRECT WEST GERMAN INVESTMENTS AND THE
DEVELOPING COUNTRIES**Summary*

International movement of capital is an essential lever for the mutual linking of national economies. On the example of direct West German investments the author has tried to indicate some new elements which, next to the classical ones, might be an attempt at a more modern view of the problem of the export of capital. Without pretending to cover all the reasons for the export of capital in contemporary circumstances the author analyses some among them: 1) lower costs of production, 2) expansion of the market, 3) more complete use of industrial capacity, 4) higher increase of production and traffic, 5) higher profit rates.

While giving its due to the notion that the export of capital primarily depends on the conditions of the expanded reproduction and the acquisition of surplus value on that basis, the author has tried to indicate other factors too that today affect the export of capital; they have been primarily the result of structural changes in the world economy under the influence of the contemporary scientific and technological revolution.